

FORTIDSMINNEFORENINGEN

Foreningen til norske Fortidsminnesmerkers Bevaring
VESTFOLD AVDELING

Vestfold Fylkeskommune
Svend Foynsgate 9
3126 Tønsberg

Tønsberg 05.11.2001

FREDNINGSFORSLAG – KIRKESTREDET 12, LARVIK KOMMUNE. G.nr./b.nr. 3020/1152.

Med hjemmel i kulturminneloven § 15 første ledd fremmer Fortidsminneforeningens Vestfold avdeling forslag om fredning av følgende bygninger / anlegg i Larvik kommune:

Eiendommen Kirkestredet 12 (hovedbygning oppført i begynnelsen av 1700-årene, bryggerhus med stall, oppført samme tid, sidebygning inneholdende leilighet, oppført ca 1880). , Kirkestredet 12 , (g.nr/b.nr. 3020/1152 Larvik kommune)

Med hjemmel i kulturminneloven § 19 første ledd, fremmer Fortidsminneforeningens Vestfold avdeling samtidig forslag om fredning av det omliggende tomtearealet rundt anlegget. Tomtearealet under adressen g.nr/b.nr. 3020/1152 utgjør ca. 1 200 kvadratmeter (1.2 dekar). Dette arealet tilhører arvinger etter Netta Næss.

Bakgrunn for forslaget

Anlegget har pr. i dag høy grad av autentisitet. Anlegget er nylig lagt ut for salg. Fremtidig privat eierskap er ikke avklart. Det har tidligere vært kontakt med Larvik kommune for å avklare muligheten for fradeling av den ubebygde del av tomten med tanke på oppsetting av bolighus. Vi viser til brev fra Larvik kommune, Plan og byggesak til Vestfold fylkeskommune 20.06.01 med referanse til plankart og fotomontasje. Tomten og større deler av området rundt er bevaringsregulert, men området er likevel attraktivt for fortetting og boligutvikling. Fortidsminneforeningens Vestfold avdeling frykter at avhendingen vil kunne medvirke til at anleggets arkitektoniske karakter og kvaliteter endres.

Vedlikeholdsmessig er anleggets bygningsmasse pr. dags dato ikke i svært dårlig forfatning, men mange reparasjoner er påkrevd. Oppgradering av grunnleggende boligstandard må påregnes ved eierskifte. En ny eier vil med all sannsynlighet ønske å oppgradere bygningsmassens bo og bruks standard. Da anlegget er kjennetegnet av høy autentisitet er det spesielt viktig å sikre at all istandsettelse skjer i.h.t. antikvariske hensyn. Fortidsminneforeningens Vestfold avdeling mener at en fredning av anlegget vil være en nødvendig forutsetning for at slik istandsettelse skjer på en faglig forsvarlig måte.

Representativitet, autentisitet og andre vurderingskriterier

Personalhistorie/alder hovedhuset: Hovedhuset representerer et fremtredende eksempel på bolighus for de midlere skikt av embetsstanden i Norge i 1700-årene. Tomten var i 1680-årene eiet av Claus Grubbe som var Gyldenløves kammertjener, senere i tolltjeneste. Hans svigersønn, tollbetjent Jochum Zahlfelt eiet tomten ca 1720. Hans sønn tollbetjent Claus Zahlfelt eiet tomten ca 1740. To døtre, hvorav den ene var gift med sjøløytnant Trojel eide huset deretter. I 1767 ble huset leiet av toller Lars Munch. deretter eiet av sagbruksforvalter Johan Larsen Bøckmann. Byens megler og losoldermann Fredrik Hesselberg Falkenberg eiet tomten frem til 1848. En bakbygning ble deretter benyttet som byfogdkontor av byfogd Aschehoug. Eksisterende hovedhus og bryggerhuset ble sannsynligvis oppført umiddelbart etter bybrannen i 1712. Disse bygningenes utstrekning og beskrivelse stemmer overens med takst av 1767 gjengitt i Larviks historie bind 1. Byggherre var da Claus Zahlfelt, svoger av Johan Andreas Blume som eide og oppførte Kirkestredet 5 ca 1730, fredet i 1923, nå Larvik sjøfartsmuseum. Blume tegnet sannsynligvis sitt eget hus og det er nærliggende å tro at han også tegnet sin svogers hus da han befant seg i Larvik fra ca. 1712 (Jfr: Fortidsminneforeningens årbok 1998: James Archer: Larviks glemte barokkunstnere). Bygningene har arkitektoniske likhetstrekk i bruken av frontispis. Et trekk som ellers ikke er vanlig i Larvik utover her nevnte bygninger innbefattet "Hospitalet".

Beskrivelse hovedhuset: Grunnflate på ca 15 x 13 meter, høy grunnmur mot gaten, lav mot gården, stående raftepanel (mot gaten ca 1840-70, mot gården tildels eldre) en hovedetasje, bratt saltak med identiske gavloppbygg både mot gaten og mot gården. Mot nord er bygningen delvis bygget sammen med naboeiendommen. Port og innkjøring ved søndre kortvegg. Vinduene er av kryssposttype, dels ca 1870 eller senere og dels ca 1950. Vindu i alle gavler. Hovedhuset hadde opprinnelig hovedinngang fra gaten. Den skal ha ført ut til en høy trapp ned til gatenivå, men likevel ha brutt gjennom kjellermuren og hatt noen innvendige trinn. Spor kan visstnok sees i kjelleren. Tegltekket tak. Hovedinngangen fra 1830-50 er mot gården inn til midtgangen. Opprinnelig to-fløyet dør med vekselvis høye og lave speiler. Opprinnelig messing dørklinke. Hepplewhite-type overlys i halvmånefasong med spiler i vifte og draperi-fasong. Vindfang med tilsvarende fasong av nyere dato. Til høyre et kammers med pipestokk med senbarokk dekor. Kraftig profilert gesims i puss og profilerte felter i pipeveggen. Gammel ovnsplattform i tre på gulvet. Gjentatt åpning til vindeltrapp i sten til kjelleren. Et vindu mot gården. Gammel dør. Til venstre for inngangen et kjøkken senere oppdelt med lettvegger. Stor åpning mellom gang og kjøkken er av nyere dato. Opprinnelig grue med flotte barokkprofilerte gesims er innebygget bak lettvegger. Ser ut til å være intakt. I midtgangen synlige takbjelker og håndhøvlede paneler på veggene. Trapp til annen etasje fra ca 1830-50 med svungen håndlist og megler og runde spiler. Midtgangen avdelt til liten stue mot gaten. Her er strukket himling med liten rosett. Listverk fra ca 1840-50. Til venstre storstuen med barokkprofilerte takbjelker. Himlingsbordene underdekket av nyere bord holdt

oppe av tynne lister. Lav brystningspanel med fyllinger av senbarokk/rokoko type. Meget fine svungne former. Opprinnelig senbarokk/rokoko enfløyet dør til kjøkkenet. Krysspostvinduene i storstuen skjærer noe ned i brystningen. Tilsvarende tre-fags vindu med småruter mot porten. To fløyede senempiredører ca 1860 mot midtgangen. Brannmur uten profiler. Har antagelig opprinnelig vært utstyrt med gesimser etc. Til høyre for midtgangen en stue med synlige takbjelker med enkel kraftig staffprofil. Lav brystning med rektangulære fyllinger og profilert ramtre. Dør-lister av empiretype. Dørbladene av eldre empiretype enn i storstuen.

Trappeåpningen har i annen etasje fin fasong rundt trappeåpningen. Flere rom og loft har dører fra trapperommet i annen etasje. En barokkdør har bukkehornhengsler. Andre har mer typiske bladhengsler fra tidlig 1700-tall. Loftene er umalte og autentiske. Glassruter med innskrifter. Gavlrømmet mot gaten har innredning fra ca 1900. Jon Brenne har tidligere ment at det er laftet helt opp og sannsynligvis opprinnelig. Gavlrømmet er stort og kan ha vært sal opprinnelig. Kirkestredet 5 har hatt sal i gavlen. Pipestokken i annen etasje har profilerte gesimser. Gulvet i trapperommet har parkett fra 1950-årene laget i Larvik ("Larviksparkett"). Luke til øvre loft. Kjelleren har nedgang under trappen til annen etasje. Bratt trapp ned til en kjeller som synes å være uforandret siden hovedtrappen ble satt opp. Tykke murer med nisjer, gamle dører med opprinnelige låser. Grovt sagede loftsbord lagt på toppen av huggne bjelker. Sagsporene er grovere enn tilsvarende fra slutten av 1700-årene og utover 1800-tallet. Vindeltrapp i sten til første etasje, men blokkert mot første etasjes vegg. Leder til kammers mot nordøst til bakgården. Jordgulv i kjelleren, dog rimelig tørt. Potetkasse laget av utvendige liggende panelbord. Baksiden lik loftsbordene i sagmerkene og hugget med øks. Forsiden med barokk helstaffprofil og værbit men med malingrester.

Bevarte enkeltelementer hovedhuset: Bygningen har svært mange senbarokk og rokoko dører med klinker, låser og beslag i behold. Fine dører fra Louis seize og empiretid med beslag, klinker og låser/nøkler. Av gerikter er det mye empire/senempire og noe Louis Seize. De fleste barokkdører har endret posisjon slik at tilhørende barokkgerikter er blitt byttet ut. Himlinger, veggflater og gulv er neppe noen gang blitt rensket for lag, men kun blitt benyttet som grunnlag for tilføyelser. Hoveddøren har et usedvanlig fint overlys. De barokke blyglassvinduene skal ligge på loftet med rammer og karm.

Bygningstypen hovedhuset: Stilhistorisk representerer bygningen en i norsk sammenheng sjelden bygningstype av såkalt dansk "gavlkvisthus" type. Typen oppsto i Danmark i siste halvdel av 1600-årene og ble vanlig i borgerlig dansk byggekunst gjennom 1700-årene (Christian Elling: Danske borgerhuse, side 9 – 16). Gavltemaet fikk mot slutten av 1600-årene en skjematisk arkitektonisk struktur og bredden ble variert fast etter husets bredde. Gavlvist-skjemaet ble mye brukt i danske byer og har fått et tidlig norsk uttrykk i Kirkestredet 12. I den tidlige perioden er gavlvistene særpreget av enkel og glatt utførelse. Senere innføres profilerte gesimser og andre forskjønnende elementer. Vi regner med at bygningen fikk sin form ca 1712 og dermed representerer den tidlige perioden selv om man ikke uten undersøkelser kan utelukke at gavlvistene kan være tilføyet samtidig med nabogårdens oppførelse. Nabogården Kirkestredet 5, bygget ca 1730 representerer da neste trinn i gavlvisthusets utvikling med profilerte elementer og oppdeling og markering av fasadens forskjellige deler med lisener. Det er usedvanlig i Norge at to utviklingstrinn, eventuelt samtidige varianter av en så sjelden bygningstype, kan sees og oppleves i sitt naturlige miljø som naboer. Vi vil også vise til fredede Hospitalet i samme område som viderefører gavlvist motivet så sent som 1760.

Hovedhuset Sammenfatning: Bygningen er en sjelden og tidlig representant for dansk gavlkvisthus på norsk jord. I dette tilfelle bygget for det midlere embetskikt, tollbetjenter. Bygningen har også stor forklaringsverdi i relasjon til en allerede fredet viktig bygning i naboskapet, Kirkestredet 5. Barokken har ellers etterlatt få bygninger med en så intakt form og klar stil i norske kystmiljøer. Kirkestredet 12 forteller om den nære kulturelle forbindelsen mellom Danmark og Larvik tidlig på 1700-tallet. Interiørene er meget godt bevart og representerer en lang utviklingshistorie hvor endringer er gjort med respekt for eldre kvaliteter. Sekundærrom som kjeller, loft og kott ser ut til å være bevart i svært opprinnelig/autentisk stand. Bygningshistorien er klart lesbar. Bygningens opprinnelige grunnplan ser ut til å være svært intakt. Typologisk er det bevart få bygninger/anlegg bygget for tollbetjentskiktet og benyttet i slik sammenheng over så lang tid. Det er mulig å klarlegge personalhistorien i større grad enn det som er gjort hittil.

Bryggerhuset har en mer alminnelig form (rektangulær grunnflate ca 17 x 7 meter med lav grunnmur og bratt saltak, stående raftepanel, smårutede vinduer), men en usedvanlig høy autentisitet i forhold til sin tidligste historie. De opprinnelige funksjonene er i stor grad intakt. Kun bakerovnen som lå i stalldelen bak, er revet, men klare spor er tilbake. Vestre del inneholder bryggerhus med grue og murt vaskepanne. Barokkprofiler. Takbjelker og tømmervegger, hvitskurt, gammelt gulv. Et midthengslet vindu og andre sidehengslede men gamle med småruter. Pikeværelse (?) bak med rappede vegger og tapetlag ned til ca 1850. Stalldelen er ikke forkludret av senere tilføyelser og fremstår klart lesbar. I stalldelen er innganger til loftene. Relativt smått tømmer. Meget opprinnelig. Privet del på enden. En en seter og et avlukke med flere seter. Veggen i kammerset mot naboeiendommen i syd er kledd med perlestaffpanel og er etter alt å dømme råteskadet og trenger reparasjon.

Sidebygningen i sveitserstil er ikke ualminnelig som stil eller type, men er svært autentisk og godt bevart. Bruken som som byfogdkontor gir bygningen en spesiell plass i Larviks historie.

Fredningsverdi: Hovedhuset representerer på flere områder sterke fredningskvaliteter. Arkitekturhistorisk som gavlkvisthus, personalhistorisk og typologisk. Bygningsmassen i Kirkestredet 12 og anleggets bestanddeler er svært intakte og har høy grad av autentisitet, både utvendig og innvendig. Anlegget som helhet har vesentlig dokumentasjonsverdi. Hovedbygningen med sidebygninger og anleggets intakte helhetlige karakter gir etter Fortidsminneforeningens Vestfold avdelings oppfatning anlegget høy fredningsverdi. Et annet vurderingstema er at bygninger og anlegg med sannsynlighet er tegnet av en betydelig person i Larviks og norsk kulturhistorie og har forklaringsverdi i forhold til en annen fredet og viktig barokkbygning i anleggets naboskap. Bygningen er også del av et større bevart bygningsmiljø med røtter i 1600-årene og mye bevart bebyggelse fra 17 og 1800-tallet.

Forslag om områdefredning

Bakgrunnen for forslag om områdefredning som følger den ytre eiendomsgrensen rundt anlegget (totalt ca. 1.200 kvadratmeter), er å sikre en helhetlig arrondering rundt og mellom hovedhus, bryggerhus/stall og sidebygning, på varig basis. Fortidsminneforeningens Vestfold avdeling mener at det foreligger behov for å ivareta de opprinnelige kvalitetene som utgjør

anleggets karakter; Kirkestredet 12 som et 1700-talls anlegg med tilhørende hage og tun som aksentuerer samspillet mellom anleggets bygninger i forhold til hage og tun. Hagen ligger mot Colin Archers gate og består av gamle frukttrær og andre vekster. Hagen skal en periode ha vært tillagt naboeiendommen Colin Archers gate 4, da også som hage. Hagen er avdelt fra tun-delen av anlegget med en lav stensetting og trinn. Øvre del av tunet er smalt men vides ut ned mot hovedhuset og dannes av de to sidebygningene med hovedhuset og inngangen som fondvegg. På søndre siden er passasjen ned til porten mot Kirkestredet med gammel stenmur mot naboeiendommen.

Områdefredningsforslaget innebærer fredning av ca. 800m² rundt og mellom selve anleggets forskjellige bygninger i tråd med avmerkningen på vedlagte kart. Områdefredningsfredningens formål bør være å sikre at området som ligger mellom og rundt bygningene ikke bebygges ytterligere uten begrunnelse i at tiltaket underbygger fredningens formål, baseres på dokumenterte historiske forhold og sikrer tun og hage som forklarende historiske elementer. En slik områdefredning vil også sikre vitenskapelige interesser i uvanlig autentiske objekter samt allmenhetens fremtidige behov for å kunne oppleve et unikt anlegg i sine opprinnelige omgivelser.

For styret
Fortidsminneforeningens Vestfold avdeling

Dyveke Bast
leder

Vedlegg:
Fotografier av eksteriør, interiør og tomt
Kartutsnitt med avmerket avgrensning av fredningsforslag
Notat av James Archer
Notat av Ragnar Kristensen

Kopi:
Riksantikvaren, Kulturminneavdelingen, Seksjon for bygningsvern og regional forvaltning,
Postboks 8196 Dep, 0034 Oslo